

LACOSTE, Yves (2007)
Atlas géopolitique
 Paris: Larousse, 191 p.
 ISBN: 978-2-03582-625-1

Pocs són els geògrafs que, per les aportacions que fan i la influència que exerceixen, no necessiten presentació, i Yves Lacoste n'és un. Es tracta d'un dels geògrafs que més ha contribuït a la difusió i popularització de la perspectiva geopolítica i a l'establiment de l'actual gust francès per aquesta. Fundador de la revista *Hérodote* (1976), el seu paper esdevé clau durant la dècada de 1970, amb l'aparició el mateix any de *La géographie, ça sert, d'abord, à faire la guerre* (en castellà: *La geografía: un arma para la guerra*, 1977), arran de la guerra del Vietnam, i després durant la dècada de 1990, quan sovint fou cridat a interpretar els conflictes que tenien lloc a l'antiga Iugoslàvia. És fundador de l'escola francesa de geopolítica, amb seu al Centre de Recherches et d'Analyses de Géopolitiques (1989), l'actual Institut Français de Géopolitique (IFG), focalitzada en la comprensió del poder centrat en l'Estat. S'oposa, en aquest sentit, a la geografia del poder teoritzada pel geògraf suís Claude Raffestin, d'inspiració postestructuralista i molt més àmplia quant a les formes que pren el poder.

Lacoste és autor de diversos treballs, entre els quals trobem *Géopolitique. La longue histoire d'aujourd'hui* (2006, 335 p.), recentment publicat en castellà (*Geopolítica. La larga historia del presente*, 2009), la versió abreujada del qual és l'*Atlas géopolitique*. El text no és res més que un resum, en alguns punts massa simplificat, mentre que l'apartat cartogràfic inclou mapes que no apareixen a l'anterior. La seva edició es beneficia de la bona acollida que tingué *Géopolitique*, especialment pel que fa a la cartografia. També és cert que totes dues obres fan partida del gran interès per la geopolítica i la geoeconomia existent a França, del qual en bona mesura n'és responsable el mateix Lacoste. En

aquest context, i quant als atles, cal recordar que poc abans havien estat publicats *L'Atlas du Monde diplomatique* (2006, primera edició 2003) i *Le Dessous des cartes. Atlas géopolitique* (2005), el primer dirigit per Alain Gresh, Jean Radvanyi, Philippe Rekacewicz, Claude Samary i Dominique Vidal, i el segon realitzat per Jean-Christophe Victor, Virginie Raison i Frank Tétart. Reflex d'aquest interès i alhora per promoure la discussió entre les diferents aportacions, el col·lectiu Cafés Géographiques organitzà a París un debat a finals de 2006 amb la participació de Lacoste, Vidal, Radvanyi i Tétart. En aquests atles, se n'hi pot sumar un quart, *La bataille des cartes. Analyse critique des visions du monde*, publicat recentment (2010), els autors del qual, Michel Foucher i Pascal Orcier, s'havien format dins l'equip d'*Hérodote*. Així mateix, pot fer-se esment a la publicació digital des de 2010 d'un Working Atlas a la pàgina web de l'IFG, el darrer cas d'estudi del qual està dedicat a les forces polítiques de Catalunya a la vetlla de les passades eleccions autonòmiques.

L'elaboració d'un atlas geopolític és un acte de geopolítica en si mateix, car reflecteix la perspectiva ideològica dels seus autors, en els textos, els mapes (inclosa la projecció), les gràfiques o les taules i, més enllà dels continguts, en la presència o absència d'uns temes, uns territoris, unes fronteres o unes escales. L'elecció de Lacoste queda clarament reflectida en l'estructura i el contingut de l'*Atlas géopolitique*, sobretot en relació amb la tria dels estats i els fenòmens que hi analitza. L'argumentari està travessat per dues idees clau. La dimensió històrica o el raonament d'historiador sense la qual no poden explicar-se ni entendre's les situacions geopolítiques ni les rivalitats contemporànies. L'èmfasi de Lacoste

en aquesta dimensió es contraposa a la impressió que té respecte d'altres atles, on el lector és situat davant un escenari sense contingut històric que el contextualitzi. El treball té, en aquest sentit, una clara vocació pedagògica. La segona idea és el sorgiment de nous poders després de la Guerra Freda (el «món musulmà» i la Xina), període marcat simbòlicament amb i per l'11 de setembre de 2001. Malgrat les crítiques que fa als moviments islamistes, que, per justificar-se, redueixen «Occident» a un espai religiós cristià i jueu, i a la conclusió que arriba a la part final de l'atles, Lacoste cau en el mateix error essencialista, si bé a l'inrevés. Damunt totes les pàgines plana l'assumpció de l'existència d'un enfrontament entre un «Occident» i un «món musulmà», com també d'una *invasió* d'Europa representada per la immigració i les mesquites. Res no diu, en canvi, de les poblacions ni de les missions cristianes al suposat món musulmà (caldeus, maronites, assiris, coptes, etc.), alhora que assumeix que tots els migrants professen l'islam pel simple fet de procedir de la zona on procedeixen.

L'*Atlas* està estructurat en quatre parts, les mateixes que *Géopolitique*, i clou amb un índex onomàstic i toponomàstic. La primera està consagrada, com indica el títol, «Qu'est-ce que la géopolitique», a una explicació del concepte de geopolítica. La definició donada no aporta res de nou respecte a l'oferta ja des de fa tres decennis: designa les «rivalités entre des pouvoirs politiques de toutes sortes [...] sur des territoires et donc sur les populations qui y vivent» (p. 6). Deixa de banda, per contra, unes altres formes de poder sobre el territori, que serien contemplades des de la geografia del poder de Raffestin, com ara l'anomenat *soft power*, referit a les influències culturals o econòmiques induïdes, per exemple, pel cinema o les marques comercials. Així mateix, Lacoste no fa distinció entre la geopolítica i la geoeconomia, malgrat que s'hi refereix clarament

en els apartats posteriors. Aquesta primera part versa també, i més important, sobre la representació per mitjà de la cartografia i introdueix el que segurament és l'aportació principal d'aquest treball, el «mètode dels diatops».

Com queda patent a la segona part, Lacoste reconeix un paper fonamental als Estats Units dins del món actual i, reflex d'aquell rol, li atorga un pes preponderant en l'estructura i el contingut de l'*Atlas*: «Une hyperpuissance qui se sait menacée» està dedicat única i exclusivament als Estats Units i a la construcció del seu imperi. Se'n subratlla la puixança al centre del sistema món, de vegades mitjançant l'OTAN, juntament amb les limitacions que presenta. Si bé Lacoste assenyalava que les conseqüències de la Guerra Freda encara no han estat pas eliminades del tot, aquesta etapa ja ha estat superada i examina amb detall les relacions de l'imperi nord-americà amb el «món musulmà».

La tercera part duu per títol «La géopolitique des grandes nations» i és dedicada a dotze potències més, al capdavant de les quals figura la Unió Europea, seguida per cinc dels seus estats membres (França, Alemanya, el Regne Unit, Itàlia i Espanya, en aquest ordre), i Rússia i les seves relacions amb les antigues repúbliques soviètiques del Caucas i l'Àsia Central. A continuació, se centra en l'Amèrica Llatina, tractada en bloc, amb una atenció especial al Brasil, i en quatre potències asiàtiques, el Japó i tres d'emergents, la Xina, Indonèsia i l'Índia. A més d'aquestes àrees, n'hi ha d'altres que són analitzades a «Les points chauds du globe»: l'Àfrica en bloc; la Mediterrània, amb focus al Magrib, els Balcans, Turquia i l'Orient Mitjà, llevat d'Israel i Palestina, que són mostrats a part, i el conjunt format per Iraq, Iran, Afganistan i Pakistan. Lacoste no justifica aquestes eleccions, que s'han de deduir pel paper que desenvolupen en el context mundial, alhora que en destaquen algunes absències, com ara Nigèria, Mèxic o Austràlia, i

desenvolupaments febles, com ara el de la República Sud-africana.

La quarta i darrera part, i de forma més aviat conclusiva, inclou una interessant reflexió sobre el «xoc de civilitzacions», concepte desenvolupat pel politòleg recentment desaparegut Samuel P. Huntington a *Clash of Civilizations* (1993), amb una referència especial al «món musulmà». Per Lacoste, aquest marc conceptual no s'adequa a la realitat geogràfica, per molt que determinats moviments islamistes i, malgrat que li costi reconèixer-ho, diversos teòrics i polítics occidentals el donin per bo o en justifiquin les accions a partir del seu corpus. Per últim, les darreres pàgines estan dedicades a la geopolítica dels combustibles fòssils (el petroli i el gas natural).

A causa de la pròpia conceptualització de la geopolítica, una de les mancances temàtiques principals d'aquest atlas són les formes de poder no exercides pels estats o envers els estats, com ara les empreses per les multinacionals o les ONG. Per contra, sorprèn l'absència dels estats de facto, com ara Transnístria, Xipre del Nord, Ossètia del Sud o Somalilàndia, o el cas del Sàhara Occidental, totalment ignorat. Així mateix, s'hi troben a faltar apartats que, com el referent als combustibles fòssils, tractin la geopolítica de l'aigua, del canvi climàtic, de la biopirateria, de l'anticooperació o del ciberespai i la xarxa d'Internet. Així, tant pels continguts com per les mancances, aquest atlas no deixa de ser ben clàssic.

D'altra banda, l'*Atlas* es distingeix per l'aplicació en l'apartat cartogràfic dels diatops, mètode que permet representar més eficaçment la complexitat geopolítica (en l'espai i en el temps). El resultat és la combinació jeràrquica i la superposició encavalcada de mapes d'escala diferent que presenten els aspectes més adequats d'acord amb cada una. Pot dir-se que, en geografia, els diatops són comparables a les diacronies utilitzades en història. La dificultat de construir-los rau a determi-

nar quines són les forces dominants del procés en cada escala i identificar les interaccions entre els nivells. El propi nom en vol indicar el significat, car el mot *diatop* està format per l'arrel *topos* ('lloc') i el prefix *dia* ('separació' o 'distinció' i 'a través'). Curiosament, i amb un ús similar, l'artista francès (d'origen grecoromà) Iannis Xenakis havia encunyat el mateix terme l'any 1977 per referir-se a l'adequació en l'espai i el temps dels espectacles multimèdia (música, arquitectura, teatre, etc.).

La qualitat de la cartografia és, en general, remarcable, si bé queda lleugerament deslluïda per petits errors de detall en alguns mapes, la major part dels quals no tenen gaire importància, com ara el descuit ocasional de la frontera entre Indonèsia i Timor Oriental o la coloració d'Andorra com si es tractés d'un departament francès més. Tanmateix, el mapa més sorprenent quant a errors és el corresponent a la xarxa d'espionatge Echelon (p. 23), on són representades alhora fronteres posteriors a la Unió Soviètica i postcoloniales, juntament amb algunes d'inexistents. Aquesta manca de cura és palesa també en la redacció, on es poden detectar diverses inexactituds. Per citar-ne només un parell d'exemples, l'annexió per part dels Estats Units de l'Alta Califòrnia, Nou Mèxic i Texas, en detriment de Mèxic, es produeix entre 1845 i 1853, i no pas a finals del segle XIX (p. 21), o l'Estat espanyol és dividit en 17 comunitats autònomes en lloc de 16 (p. 64 i 65).

Per últim, convé ressaltar la perspectiva centralista i jacobina de l'autor, que amara tota l'obra. D'una banda, per Lacoste els processos de descentralització (com ara els de França) i l'existència de regions autònomes (com a Espanya i Rússia) o de moviments nacionalistes i regionalistes constitueixen una de les amenaces principals per als estats. Fins i tot arriba a insinuar que la causa de la Guerra Civil espanyola (1936-1939) foren els nacionalismes català i basc. En cap moment no es planteja que l'arrel de la problemàtica

pugui ser el centralisme o el nacionalisme d'estat. Igualment, menysprea la diversitat lingüística, de la qual se'n trufa, com en el cas de la república autònoma del Daguestan. Lacoste mostra un desconeixement notable sobre sociolingüística i geografia lingüística, fins i tot —o sobretot— en el cas de França. Tots els mapes inclouen errors en la delimitació de les llengües (el català, per exemple, és cartografiat en dues ocasions, totes dues erròniament), fins i tot en crea de noves, com ara el croatoeslovè. Indica l'occità com un dialecte del francès i tracta les llengües minoritzades a França encara de *patois*, respecte a les quals assenyala que hi ha grups regionalistes i folkloristes que

volen evitar-ne la desaparició. Lacoste no entén que els parlants de llengües com ara l'occità, el bretó o l'alsacià (dialecte altoalemany) no persegueixen únicament la seva supervivència, sinó, i més important, la seva dignificació i la superació de la repressió lingüística (sovint violenta) exercida per l'Estat francès i del trauma psicològic i social consegüent, *la vergonha* («la vergunyo»), com es coneix en occità.

Xavier Oliveras González

Universitat Autònoma de Barcelona

Departament de Geografia

xavier.oliveras@uab.cat



LLUELLES, Maria Jesús (coord.) (2010)
Impacte de la immigració a Andorra
Govern d'Andorra. Departament de Recerca,
Ministeri d'Educació i Cultura, 339 p.
ISBN: 978-99920-0-568-2

El llibre que es ressenya aquí s'estructura en una presentació i set capítols. Tots han estat elaborats per autors diferents, i en alguns hi col·laboren diversos autors (capítol segon, cinquè i setè).

Tal com especifica Lluelles a la presentació, l'objectiu de l'obra és estudiar els impactes de la immigració a la societat andorrana del segle xx. En el primer capítol, la mateixa autora hi fa un recorregut històric dels moviments migratoris d'Andorra. Hi distingeix una primera etapa caracteritzada per l'emigració a finals del segle xix i principis del xx, que afecta de forma generalitzada tota la serralada pirinenca. Les destinacions preferides pels andorrans són algunes ciutats com ara Barcelona o els departaments francesos de l'Àriege i l'Aude. A partir de la dècada de 1930, canvia la tendència i el saldo migratori¹ del país

esdevindrà positiu. La raó d'aquest canvi rau, en un primer moment, en l'arribada de fluxos de treballadors estrangers, principalment espanyols. Aquests primers estrangers treballaven en la construcció de la xarxa viària i a les obres de Forces Hidroelèctriques Andorranes, SA (FHASA). En un segon moment, avançada la dècada, els exilis de la Guerra Civil espanyola i de la Segona Guerra Mundial esdevindran el principal flux d'entrada a Andorra.

Després d'un període de certa estabilitat, la immigració de població estrangera es reactiva i s'intensifica durant la dècada de 1960. Aquest fet és acompanyat pels inicis d'un nou model econòmic en expansió, basat en el comerç i el turisme. Només en aquesta dècada la població que resideix a Andorra es duplica (de 8.392 habitants l'any 1960

1. Diferència entre immigrants i emigrants.